

Balla Árpád Zoltán • ÁTLÁTSZÓ LÉNYEK

BALLA ÁRPÁD ZOLTÁN

ÁTLÁTSZÓ LÉNYEK

Meditáció, levelekbe foglalva

BOOKART
Csíkszereda, 2022

Támogató a Romániai Magyar Demokrata Szövetség
és a Communitas Alapítvány

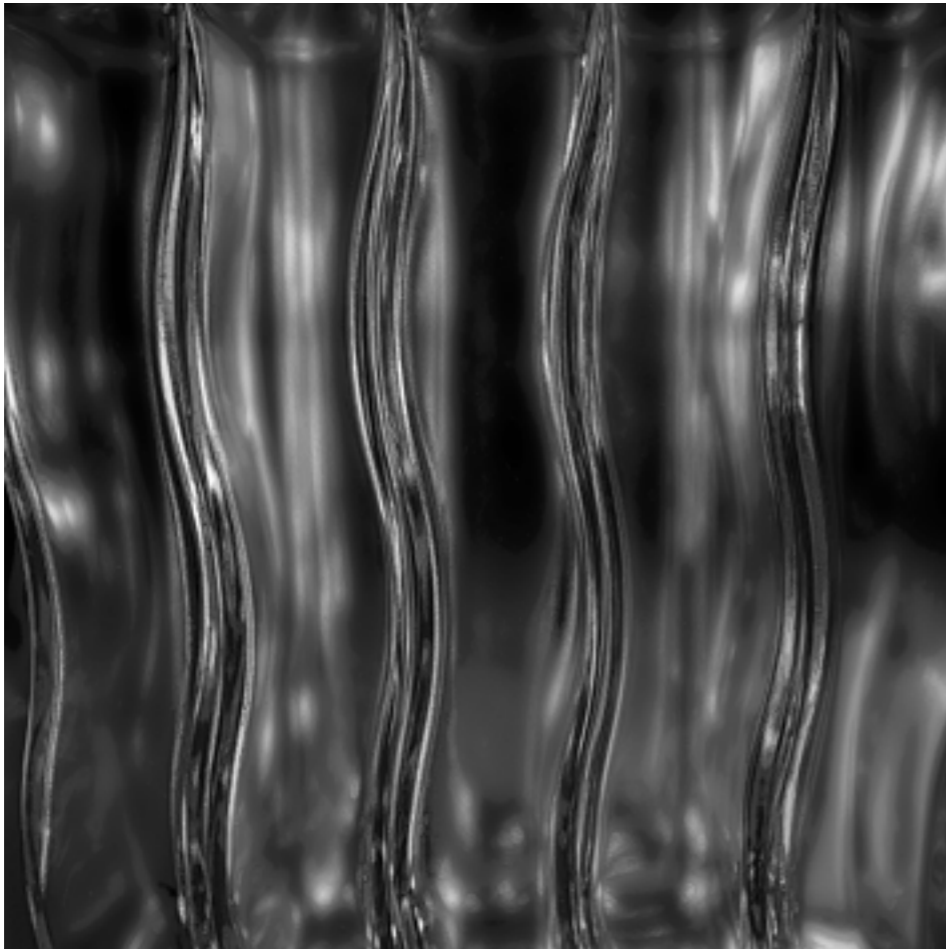
Szerkesztette Márton László

ISBN 978-606-8994-51-2

*„Most látom először, milyen sokféle is a megismerés útja,
és nem a szellemé az egyetlen, talán nem is a legjobb.”*

Hermann Hesse

© Balla Árpád Zoltán, 2022
© Bookart, 2022

Metafora

ELSŐ FEJEZET,

melyben életre kelnek az átlátszó lények. Megelevenednek és életre hívnak emlékeket és gondolatokat. Megélnék a világ dolgait, és keretezik az életünket, meghatározva a számunkra elérhető mozgásteret. A gyerekkor emlékei összekeverednek a család és a közösség emlékeivel, így alakítván ki a szülőföld és a hovatartozás meghatározó gyökereit. Emlékek villannak fel, mint amikor az éjszakai vihar idején a villámok fénye láthatóvá teszi a környezetet, és a sajátos megvilágítás révén néha ijesztő, máskor csodálatos képeket rajzol szemünk elé. Ilyen képek kerülnek elő az elődök elfelejtett fiókjából vagy a régi fényképalbumokból, esetleg a tisztaszoba falairól. Ezeket nézegetve megtapasztaljuk a kép erejét és az életünkben betöltött fontos szerepét. Képek, képek, képek... gyerekrajzok, fotók a szobánk falán, festmények vagy mozgóképek a televízióban: mind-mind hatással vannak ránk, emlékeket, érzéseket, gondolatokat ébresztenek. Még a leírt szó is képpé alakul tudatunkban: mintha látnánk a leírt történéseket, érzéseket, tereket. A fotográfia megjelenése és rohamos fejlődése mutatja általában a kép és a magunkról alkotott kép fontosságát. Az emberek nagy része ma már inkább arra figyel, hogy mindent megörökítsen kép formájában, mint a körülötte zajló eseményre magára. Életünk része a kép, mondhatnám, meghatározó része, és ez a fejezet erről szól, miközben igyekszik bemutatni a kép, jelesen a fotográfia történelmi fejlődését és emberi viszonyainkban betöltött szerepét.

Kedves Néném!

Abban a reményben írok Neked, hogy levelem jókedvűen és egészségben talál. Rég találkoztunk, azóta sok minden történt. Most itt ülök a konyhában, és nézem a tündöklő napfényt, amint bevilágítja az asztalt, rajta a gőzölgő reggeli kávéval. Kezemben forgatom az új szerzeményemet, egy digitális fényképezőgépet, és azon gondolkodom, vajon tudok-e még úgy exponálni, mint ifjúkoromban. Pár évig ugyanis letettem az alkotómunkáról, mert teljesen lefoglaltak a megélhetéssel kapcsolatos teendők. A rendszerváltás után azt hittem, hogy csak dolgozni kell, és akkor minden jobb lesz. De aztán, Te is tudod, minden ember életében lehet olyan időszak, amikor úgy érzi, hogy nincs tovább. Ilyenkor minden összeesik a feje felett. Engem is elért a gazdasági válság, a magánéleti válság és, azt hiszem, az alkotói válság is. Az alkotói válságot azért mondom, mert igaz, hogy más elfoglaltságaim miatt egy ideig nem fotóztam, de azért belülről akkor is éreztem a vágyat és az egyre erősödő készletet, hogy képpé formáljam a gondolataimat és érzéseimet.

Hát ilyenkor kell venni azt a bizonyos mély levegőt, és előlről kezdeni az egészet. Jól megtanultuk az utóbbi időben az „újratervezés” kifejezést. Egy ilyen nehéz időszak után már értem is, hogy mit jelent. Ráébredtem, hogy milyen jó, ha az ember megújul mind szellemileg, mind érzelmileg, és ez talán még az anyagi biztonságát is helyrebillenti. Teljesen más lett a dolgok fontossági sorrendje. Egy ilyen újratervezés után egészen másként ítéljük meg az elmúlt időszakot, annak hibáival és eredményeivel együtt. Ilyenkor az ember elsősorban önmagát ismeri meg, és ez, mint tudjuk, régen is alapvető követelmény volt, most is az.

Azért írok most Neked, mert Te vagy az, aki értő és érző módon közeledtél mindig hozzám. Szívesen emlékszem a serdülőkoromban együtt töltött időre és arra, hogy milyen érdeklődéssel hallgattam, amit meséltél. Jó visszagondolni a kis lakásodra és arra, amint megmutattad nekem a kerámiatervező műhelyeket, ahol Te is dolgoztál. „Nézzétek meg! Egy igazi székely gyermek. Ilyet még nem láttatok!” – mondtad a mintákat festő lányoknak, akik, szegények, nem

tudták, milyen nyelven szóljanak ehhez a vendég gyerekekhez, aki érdeklődve nézegette a sok szép formájú, fehér porcelántárgyat. Aztán sok év eltelt, amikor csak a szüleimtől hallottam híreket Felőled. Remélem, még mindig olyan vidámak a napjaid, mint ahogyan régről emlékszem rájuk.

A világ dolgai – és köztük az én dolgaim is – mintha összekuszálódtak volna mostanában, de igyekszem a lehetőségekhez képest érteni és élhetővé tenni a mindennapokat. Hallgatom a híreket, és egyre több a furcsaság, egyre kevésbé értem, hogy merre haladunk, mármint mi, emberek, az emberiség. Az az érzésem sokszor, hogy a saját magunk elpusztításán dolgozunk nagy erővel. Egyes furcsa személyek úgy vélik, bizonyos befolyásos társaságok azon dolgoznak, hogy csökkentsék a Föld népességét. Kétségtelen, hogy kissé sokan kezdünk lenni ezen a számunkra nagyon kedves és eddig otthonos bolygón, de ha nem óvjuk, csak pusztítjuk és kizsákmányoljuk, akkor az emberiség sorsa megpecsételődött.

Gyermekkoromban népszerűek voltak Erich von Däniken írásai, melyeket nagy élvezettel olvastunk, és aztán megvitattuk a barátokkal. A paleo-asztronautikát nem tudtam egészen komolyan venni, viszont arra jó volt, hogy a tinédzserfantáziánkat megmozgassa. Akkor alakult ki bennem az az érzés, hogy mi, emberek a saját megsemmisítésünk felé haladunk, és elképzelhetőnek tartottam egy előző civilizáció létét, akik létrehoztak bizonyos, manapság nehezen megmagyarázható alkotásokat, aztán ők is a fejlődésük egy bizonyos szintjén saját magukat pusztították el, és kezdődhetett az egész evolúció előlről.

Ha ma tükörbe nézünk, akkor azt látjuk, hogy az emberiség a kollektív öngyilkosság felé halad. És ha csak azt hallgatom a hírekben, vagy olvasom az újságban, hogy a rendelkezésre álló atomfegyverek többszörösen is elpusztíthatnák a Földet, akkor úgy veszem észre, nem is vagyunk olyan messze ettől az apokaliptikus valóságtól. Ilyenkor azért arra is szoktam gondolni, hogy a csernobili katasztrófa teljesen tönkretette a környezetet, aztán mégis, évek múltán, a lezárt zónába visszatért az élet, és háborítatlanul fejlődik. A zóna egy kicsit utal Tarkovszkij *Sztalker*ére is, ahol megelevenedik a természet, az emberi kíváncsiság, és általában az emberiség egyik alapvető kérdése, a megismerés, önmagunk és a világ megismerése. Egyetemi éveim alatt láttam

Tarkovszkij filmjét, és erős hatással volt rám. Abban az időben is sok kérdés foglalkoztatott, és mostanában is úgy vagyok, hogy mindig több a kérdésem, mint a válaszok, amiket kapok.

Sajnos a világ dolgait nem tudom megoldani, de eltekinteni sem tudok tőlük. Sokévnnyi szocialista tervgazdaság után egyszer csak, egyik napról a másikra áttértünk a kapitalizmusra. Persze láttuk és a bőrünkön éreztük a szocialista tervgazdálkodás hibáit, és abban az időben a hivatalos állásponttal szemben azt hittük, hogy a kapitalista piacgazdaság felsőbbrendűsége vitathatatlan. Aztán, amikor belekóstoltunk, sokkal árnyaltabb lett a kép. Közelről nézve minden másként látszik.

A szocializmus utáni első kormányunk beiktatásakor a miniszterelnök beszédét hallgattuk a gyárban. A kollégáim lelkesen mondogatták, hogy micsoda liberális kormányprogramot mutatott be, és milyen virágzó jövő várható. Én akkor is kissé másként láttam a dolgokat, és mondtam nekik, hogy szerintem csak arról beszélt, mindenki boldoguljon, ahogy tud, lehetőleg egyénileg. És ez, azt hiszem, be is igazolódott. Minden kérdésre az volt a hatalom válasza, hogy a piac majd megoldja. Egy darabig azt hittük, hogy ez így is lesz, csak egy idő után kezdett túl sok kérdés felmerülni, és egyre kevesebb volt a válasz. A piac persze hogy megoldja... de csak azt, ami az ő feladata, a profit kitermelésének kérdését. A társadalom pedig mintha magára maradt volna.

Mindegyre hallottam és olvastam a havi jelentéseket, hol a saját céget érintően, hol pedig az országos statisztikákat, később már világgazdasági adatokat is. Egyszer csak azt vettem észre, hogy a legfontosabb adat, ami szerint megítélik a dolgok menetét, az a GDP növekedése az elmúlt évhez viszonyítva. Később megtudtam, hogy a közgazdászok szerint sem tükrözi pontosan egy ország lakóinak jólétét a GDP növekedése. De addig bennem felmerült egy másik kérdés, és pedig az, hogy meddig növelhető? És számomra az tűnik ijesztőnek, hogy rossz irányba „fejlődünk”. Azaz, nem is biztos, hogy fejlődünk, lehet, hogy a vesztünkbe rohanunk. Vajon mi fog történni akkor, amikor elfogynak a nyersanyagok, vagy akkor, amikor nem fogunk férni a sok szeméttől?

Az autóm elég gyakran elromlik, és mindig ugyanahhoz a szerelőhöz viszem. Néha beszélgetünk is egy kicsit autós témákról. Egy alkalommal azt mesélte, hogy az egyik barátja hibamérnök egy neves autógyárnál. Hát az mi? – kérdeztem. Magyarázata szerint, ha egy alkatrész túl sokáig nem romlik el, akkor megvizsgálják, és legyengítik, hogy hamarabb kelljen cserélni. Bevallom, ilyen mi az egyetemen nem tanultunk, és én el sem tudtam képzelni, hogy ilyesmi létezhet. Az viszont biztos, hogy a legtöbb elektronikai eszközt és elektromos gépet már nem javítják, hanem újat kell venni helyette. Igen ám, de ez mind a szemét mennyiségét növeli, ugyanúgy, ahogy a roncstelepre vitt autók is. A sok-sok műanyag palackról nem is beszélek, mert azt mindenki tudja.

De szépen lassan eltűnnek bizonyos szakmák is. Ma már nincs suszterinas, aki a legendák szerint eszes, huncut legényke volt, és színfoltja a társadalomnak. Gyermekkoromban nagyszüleim azt mesélték, hogy a budapesti Lánchíd építője azt mondta, olyan tökéletes a híd, hogy senki hibát nem találhat benne, mire jött a suszterinas és elkiáltotta magát, hogy az oroszlának nincsen nyelve. Igaz, most a felújítás alkalmával megtudtam, hogy az oroszlának mégis van nyelve, csak letről nem látszik. Lehet, sőt biztosra veszem, hogy ez így van, de azért engem elgondolkodtat, hogy a felújítás után ki fogja átvenni a hidat, és suszterinas híján ki találja meg a rejtett hibákat. Szóval nagyra tartjuk a fejlődést, és minden téren csak az egyre növekvő teljesítményt tudjuk elfogadni mint kívánt eredményt.

Az olimpián mindig kiírják, hogy mennyi a régi olimpiai rekord vagy világrekord, és a cél ennek a megdöntése. De ez meddig fokozható, főleg az olyan sportágak esetében, ahol mérhető a teljesítmény? A százméteres síkfutás világrekordja 1891-ben 10,8 másodperc (mp) volt, 1920-ban 10,5 mp, 1960-ban 10,0 mp, 1968-ban 9,9 mp, aztán bevezették az elektronikus mérést. Gondolom, azért volt erre szükség, mert már nehéz volt emberi érzékeléssel, kézi méréssel megállapítani a különbséget két versenyző között. 2009 óta Usain Bolt a világcsúcstartó 9,58 másodperccel. De kérdem én: hiszük-e, hogy nála jobb már soha nem lesz? Valószínűleg lesz. De szerintem ez már inkább egy határérték-probléma, ugyanúgy, mint a gazdasági növekedés.

Annak idején matematikaórán foglalkoztunk a határérték-problémával, de sajnos sok idő eltelt azóta, és sok érdekességet mára már elfelejtettem, mert évekig nem használtam a tudásomnak ezt a részét, pedig tetszett az aszimptotikus megközelítés fogalma. Érdekes lenne megállapítani a fejlődés vagy a nyersanyagkészletek határértékét.

Sajnálom, hogy annyira hajtunk a sikerért, főleg az anyagi siker eléréséért, hogy megfeledkezünk a lélekről, pedig az ember lelkes állat, ahogy ezt az elődeink gondolták és mondták... Azt hiszem, még sok kérdésem lenne, de nem szeretnék fárasztani velük. Nem filozofálni akarok, csak megismerni a körülöttem lévő világból minél többet, és érteni, hogy mi miért van úgy, ahogy van.

Végezetül azt szeretném még elmondani Neked, hogy amint látod, túl vagyok a nehéz időszakon, és már van kedvem mindenféle magasztos dologról is gondolkodni. Sokat segített a hullámvölgyből való kievickélésben az a tény, hogy visszatértem a fotográfiához mint alkotótevékenységhez. Érdekesen hatott rám, amint mély válságomban elkezdtem újra fotografálni, és újra éreztem azt a bizsergést, katarzist, amiről azt hittem, hogy csak a fiatalságom sajátja volt, és már soha többet nem lesz részem benne.

Az alkotás folyamata pezsdítően hatott rám, pedig nem kívántam semmi egyebet elérni, csak magamnak bebizonyítani, hogy még képes vagyok létrehozni olyat, amiről azt hiszem, hogy egy kis rész belőlem. Tudod, felemelő érzés, amikor az ember megnyomja az exponálógombot, és ahogy a zár lefut, érzi, hogy ő maga megremeg a sikeres kép elkészítésének tudatában. Az alkotás is a megismerés egyik lehetséges útja. Ezen az úton haladva egyszerre fedezhetjük fel önmagunkat és a körülöttünk lévő világot, de ami a legfontosabb, a kettő közötti viszonyt, amely meghatározza életünket.

Most befejezem. Talán így is visszaéltem a türelmeddel. Ha így történt, elnézésedet kérem.

Nagy szeretettel ölellek,

Öcséd

A szikrázó fényben életre kelnek...

Családi kép

Kedves Öcsém!

Örömmel olvastam leveledet. Én jól vagyok, és mindig vidám, mint ahogy ismersz. Meghatódtam a bizalomtól, amellyel hozzám fordultál. Köszönet érte. Igyekszem most is, mint régen, megérteni téged, a gondolataidat és az érzéseidet. Már kisgyerekkorodban éreztem, hogy érzékeny gyerek vagy, a látszat ellenére. A sportos, focizós fiúban megéreztem azt, amit a család úgy jellemzett, hogy „vajszívú” vagy. Kár volt, hogy ezen tulajdonságodat, nyilván a környezet hatására, leplezni próbáltad az emberek elől. Tudod, az idő múlásával most már meg vagyok győződve róla, hogy az érzékenység nem is olyan férfiatlan dolog. Hiszen még a férfiak is sírnak néha. De az elérékenyülést régen is titkolni kellett, most sincs másképp. Napjainkban az a trendi, ha egy férfi sikeres üzletember, győztes politikus vagy nagymenő focista. Pedig, hidd el nekem, a nők többsége szereti, ha a férfinak érző lelke van, értékeljük a gyöngédséget, a gondoskodást.

Szívesen emlékszem én is a régi találkozásainkra. Ugye, milyen jó volt a krumplipaprikás, még úgy is, hogy nem volt két egyforma tányérom? De hát ez már csak így megy. Ha egy iparművész tervezőnél ebédelsz, azt veszed észre, hogy minden darab más.

Örvendek, hogy túl vagy a nehézségeken, és annak külön örvendek, hogy a fotográfia segítette kimászni a gödörből. Bizony, távolról szemlélve az életed alakulását, sajnáltam, hogy egy ideig elhanyagoltad a fényképezést, mert én már akkor is észrevettem benned az alkotásvágyat. A fiatalkori képeiden is megfogható volt az érzékeny, alkotó lélek. Sajnáltam, amikor fotózás helyett a megélhetési gondok, az árubeszerzés volt a napi elfoglaltságod. Azt is sajnáltam, hogy megváltozott a közeged, amiben mozogtál, megváltoztak az emberek, akikkel érintkeztél nap mint nap. Gondolom, nehéz lehetett az egyetemi fotóklub pezsgő szellemi élete után bekerülni a kiskereskedők világába, ahol csak a pénz számít. Felcserélni Nanuk, Fellini, Menzel képsorait falusi kocsmárosokra és boltosokra – hát, ez nem nevezhető igazi fejlődésnek. Persze könnyen lehet, hogy azok az évek is jók voltak valamire. Tapasztalatgyűjtésre mindenképpen.

Ami a világ dolgait illeti, örömmel látom, hogy nem sokat változtál, pedig fölötted is múlik az idő. Emlékszem, gyerekkorodban is minden érdekelt. De a világot mi nem tudjuk megváltani, az a Mindenható kiváltsága. Biztosan lehetne racionálisabban élni, termelni és szemetelni. Sajnos az ember már csak ilyen, egyre több kell, és szereti mutogatni a vagyonát, amire biztosan nincs is szüksége, de ez önbizalmat és megelégedést ad. Minap láttam a tévében egy királyt, az állatok királyát. Egy oroszlánról beszélek. Üldözőbe vett egy antilopcsordát, és elejtett egy példányt. Az egész oroszláncsalád lakmározott, de az antilopcsorda többi tagját nem bántották. „Holnap is nap van” – mondogatta nagyapád – ugye, emlékszel Te is? –, kell hagyni holnapra is valamit. Az oroszlánok a holnapi zsákmányt holnap fogják megszerezni. Az ember viszont pusztán szórakozásból, úgynevezett vadászaton agyonlő több száz vaddisznót, ahogy ezt egy tévéhírből láttam.

És ez így van az emberi tevékenység minden területén. Az a legrosszabb, hogy erre még racionálisnak mondott magyarázat is van. A gazdasági életben egész tudományágakat találtak ki az esztelen „fejlődés” elérésére, valamint szükségességének megindoklására. Csupa reklám az egész világ, a televíziótól az utcáig, a használati eszközeinktől a ruhánkig. És nekünk fogyasztani, kell, hogy beigazolódjon a reklám és a marketing szerepe. Te csak foglalkozz inkább azzal, hogy megmutatod az emberi érzelmeket és társadalmi viszonyokat. Valakinek a lelket is táplálni kell, és ezt csinálják azok, akik erre hivatottak, akiknek ez belső kényszer.

Most, hogy olvasom leveledet, régi emlékek kerülnek elő, még abból az időből, amikor ti kicsik voltatok, és mi is ott nyaraltunk a nagyszüleid lakásában. Gyerekzsivaj verte fel a ház csendjét, és pezsgett az élet. Abban az időben mintha természetközeli életet éltünk volna. Jó nyári elfoglaltságnak tűnt a lepkegyűjtemény készítése, a kirándulások, a nagy fürdőzések és egyéb hasonló dolgok. És volt kedvünk nevetni mindenben, még azon is, hogy a kőoroszlánnak nincsen nyelve.

Kedves Öcsém, szeretném, ha most már érett fejjel arra összpontosítanál, ami igazán a Te dolgod ezen a világon. Bizonyára sok mondanivalód gyülemllett fel az évek során. Használd ki az időt és a tehetségedet, hogy megmutasd magad,

az embert és a világot, amilyenek Te látod, sajátos módon, a Te csendes, talán néha túl csendes stílusodban. Hidd el, vannak emberek, akik érteni, érezni és talán értékelni is fogják ezt. Szerintem, akinek tehetsége és lehetősége van felmutatni a szépet és a jót, azoknak ez kötelessége is. Szeretném, ha a régi képeidet is elővenné, megnéznéd, talán újra is értelmeznéd őket.

Biztos vagyok benne, hogy számodra is izgalmas szellemi kaland lesz újra látni a diákkori gondolkodásmódod tanújeleit, és összehasonlítani mai elképzeléseiddel. Kíváncsian várom, milyen eredményre jutsz. Szívesen venném, ha megosztanád velem továbbra is a gondolataidat, és persze a fényképeidet is. Biztosan lenne, miről beszéljünk a képek kapcsán. Alig várom fotográfiai kitárulkozásodat. Én odafigyelve, diszkréten és empátiával fogom kezelni a rám bízott alkotásokat. Szívesen veszek részt alkotómunkád ezen szakaszában, ez számomra is felüdülést jelent, és szint visz nyugdíjas életembe.

Kíváncsian várom következő leveledet.

Szeretettel ölel

Nénéd

Kedves Nénémm!

Hálásan köszönöm megértő és biztató soraidat. Örvendek, hogy Te is úgy érzed, hasonlóan gondolkodunk az élet dolgairól, és azt hiszem, a képről is. Bár a fotó erejéről pufogtatott szlogenek ma már közhelynek érződnek, anynyi biztos, hogy korunkat egyre jobban uralják a képek. Az emberek egyre rövidebb szövegeket szeretnek olvasni, viszont a képet megnézik, és maguk is szívesen használják kommunikációs eszközként. Érdekes paradoxonnak tartom, hogy ez egyáltalán nem jelenti a vizuális üzenet megértését. Sajnos a mai világban nem tanítjuk meg a gyerekeknek a betűk, szavak olvasása és írása mellett a képek olvasását és írását is. Ma már mindenkinek van olyan eszköze, amellyel képet alkot, és azt büszkén meg is mutatja, sőt közszemlére teszi.

Általános vélekedés, hogy az ilyen eszköz lehetőleg minél több megapixel legyen, mert akkor garantált a jó kép. És „lövöldöznek” összevissza, ha kell, ha nem. Jaj, én pedig mennyire utálok ezt a „lövök egy képet” kifejezést, amely szerintem egy elemi, barbár ösztön kifejezését testesíti meg, aminek semmi köze sincs az általam nagyra tartott megismeréshez és a művészi megközelítéshez, sőt a fotografáláshoz sem. Sok esetben meglepődöm azon, hogy az emberek nincsenek tudatában az általuk közzétett képek jelentésének. Megfigyeltem, hogy ismert emberek, sőt vezető politikusok olyan fényképeket tesznek közzé saját magukról, amelyek nem tesznek jót a hírnevüknek. Ha megmondanám valamelyiküknek, hogy én azon a képen valójában mit látok, vagy mit sugall az nekem, bizonyára megsértődnének. És a közszereplők teszik mindezt úgy, hogy manapság az egyik legfontosabb szempontnak azt tartják sokan, hogy milyen kép alakul ki róluk.

Sokszor fontosabb a látszat, mint a hiteles valóság. Egyesek még fizetnek is azért a szakértőknek, hogy előnyösnek vélt képet alkosson róluk, amellyel kedvezően tudják befolyásolni a róluk kialakult véleményt. Tulajdonképpen a reklám nagy része erről szól, erre épít. Ezért volna jó, ha megtanítanánk az embereknek, miként értelmezzék a látottakat, és meg tudják különböztetni a látványosat a jelentőstől.

Amint Te is tudod, a fotózás mellett még mindig folytatom a kereskedelmi tevékenységet is, igaz, kisebb intenzitással, mint pár évvel ezelőtt. Minap egy beszerzőútról hazatérve lepakoltam a vásárolt formaüvegeket a raktárban az asztalra. Szépen sorakoztak a különböző nevű, méretű és formájú üvegecskék. A karcsú és díszes Oscar mellett a gúla alakú Dáma vagy a nagyobb méretű üvegekupakos Pandora, szabályos sorokba rendeződve egészen érdekes látványt alakítottak ki. Másnap kora reggel, amikor beléptem a raktárba, láttam, amint a felkelő nap besüt az ablakon és megvilágítja a sok kis üveget az asztalon. A szikrázó fényben a sokféle formájú palack mintha beszélgetett volna. Azt hiszem, életre keltek, lényekké lényegültek.

Így már azon sem csodálkoztam, hogy nevük van, és meg lehet őket szólítani, ahogy ők is megszólítottak engem, és fotózásra ösztönöztek. Elkezdtem fényképezni, és egyre izgalmasabb lett a munkafolyamat. Egymás mellé tettem, nézegettem, csoportokba rendeztem őket, és úgy láttam: vannak olyanok, akik összetartoznak. Azt írom: „akik”, mert rájöttem, hogy van karakterük, akár csak az embereknek, és van egy másik fontos tulajdonságuk is: megszemélyesíthetnek konkrét személyeket, de ugyanakkor általános emberi tulajdonságok, hangulatok vagy történések kifejezésére is alkalmasak.

Kezdtém megvilágítani őket. Nehezen, de éledeztek, válaszoltak a kihívásra. Mint valami kis manók, úgy bújtak elő. Megszólítottak, és elkezdtünk beszélgetni. Így tudtam meg, hogy a három lány, akik lehet, hogy testvérek, de az is lehet, hogy csak iskolatársak, épp indulnak sétálni. Nagytata és nagymama fényképet készíttetett a helyi fotográfus műtermében. Igazi múlt század eleji hangulatot árasztott a kép. Nagymama egy karosszékekben ül, közvetlenül mögötte áll nagytata, és lágy mozdulattal ráteszi kezét nagymama vállára. Látszik a képen, hogy a mester aprólékosan beállította őket, ahogy az ilyen képek esetében szokás. Mindketten a kamerába néznek. Úgy látom, egymásra gondolnak és a pillanat magasztosságára. Van a képnek valamilyen ünnepélyessége, őszinte, kedves bája. Mindenki tudatában van az esemény fontosságának és annak, hogy mi, unokák így fogunk emlékezni rájuk. Nagyapámra, aki idősen is jó kiállású, mindig vidám ember volt és nagyanyámra, akit a legidősebb unokája csak egyszerűen Ezüsthajú Tündérnek becézett...

Évek múltán az ilyen pillanatok felértékelődnek, és családi ikonná válnak szobánk falán. Már csak ezért is érdekes megfigyelni, milyen családi képek vannak a lakásokban. Falusi tisztaszobákban még most is találni katonaképeket, még a „nagy háború” idejéből, vagy régi esküvői fotókat. A fotográfusok körében most is kedvelt téma a néprajzi, hagyományőrző fotográfia. Ilyen szempontból a falu élete érdekes és vonzó. Sokak szerint most kell megörökíteni, amíg még létezik. Egyik idősebb fotóstársam egyenesen azt állította, hogy nálunk azért van fotótéma, mert még vannak falun népi mesterségek és néphagyományok.

Ennek kapcsán szeretnék felidézni egy régi eseményt, amikor részt vettem egy ismerősöm esküvőjén. Olyan igazi falusi esküvő volt. Szombat délután kezdődött. Volt ott zene, vőfély, násznép és bámészködő egyaránt. Igazi jó hangulat alakult ki, a pálinkásüveg már kézről kézre járt. A menyasszony kikérése is a hagyományok szerint történt. A vőfély kérésére hoztak mindenféle csúf vénasszonyt, míg végre előkerült az igazi menyasszony is. A násznép elindult a templomba a poros úton, kerülgetve az ijedt libákat. A templomi szertartás után az ifjú pár zenekari kísérettel indult elkészíttetni az esküvői fotót. Olyan igazit, amit ki lehet tenni a falra. Utána ugyancsak zenekari kísérettel indult a násznép a kultúrba, azaz kultúrházba, de ekkor már jött szembe a hazatérő tehéncsorda. Egy pohárka pálinka után a gazdák szép csendben elszállingóztak haza, megfejni a tehenet. Fejés után visszajöttek, és ekkor kezdődhetett az igazi lakodalom, sok-sok házi készítésű étellel, amihez az alapanyagot úgy adták össze a szomszédok. Jó zene, tánc, majd menyasszonytánc és ajándékszedés, utána mulatás hajnalig. Vasárnap aztán kontyoló, de azt én már nem vártam meg.

A vidéki élet és a fotográfia kapcsolatának egy másik megközelítését láttam egy megható filmben még a hetvenes évek végén. A film címe *Fotográfia*, rendezte Zolnay Pál. Egy fiatal fotográfus és a vele dolgozó retusőr munkáját mutatja be. Alapvetően ez a film is a megismerésről szól. Számomra legalább olyan izgalmasan, mint Antonioni *Nagyítása*. Itt-ott még magamra is ismerem, amint a fotós mértéktartóan, de kitartóan, azzal a szándékkal indul el fényképeket készíteni, hogy művészi értékű képeket hozzon létre. Vele ellentétben a retusőrt az üzlet érdekli. A film során szembesülünk a fotográfus

csendes érdeklődő magatartásával. Azt látjuk, hogy őt érdeklik az emberek, és empátiával közeledik a modelljeihez. Ő abban látja a művészi megismerés lényegét, hogy igyekszik meglátni és láttatni a modell személyiségét, a megélt életét. A bemutatott képek tanúsága szerint ez sikerül is neki, de a modellek a korzolás sztereotípiái miatt elutasítják a képet.

Ők úgy tudják, hogy a falra kiakasztható képnek egy idealizált látványt kell bemutatnia, ami sokszor semmilyen viszonyban sincs a valósággal. A falusi pár esküvői képén a vőlegény csokornyakkendőt visel és fehér kesztyűs kezében lazán tartja a másik fél pár fehér kesztyűt. Egy másik, magasabb rendűnek tartott, és ezért kívánatosnak hitt világhoz való tartozás érzetét keltve egy pillanatra. Ennek a múltó érzésnek a megörökítését akarják megmutatni. „Én is úr voltam egy pillanatra, még fehér kesztyűm is volt”, mondják a képek. A simára retusált arcok is ezt az idealizált megjelenítést szolgálják. Érdekesek az emberek reakciói, ahogyan vágyakoznak a valóság megszipített bemutatására. Kimondatlanul is úgy gondolják, hogy ez a művészi ábrázolás. Számomra tanulságos volt megfigyelni, hogy ki mit tart szépnek és arra érdemesnek, hogy a falra kerüljön.

Azt hiszem, hogy az egyszerű szemlélő vagy a kritikusok esetében is erről van szó. Ki-ki egy saját kritériumrendszer vagy társadalmi konvenció mentén ítéli meg a látottakat. Előítéleteinknek is komoly szerepük van abban, mit milyennek látunk. „Ahány ember, annyi ítélkezés...” – mondja a filmben az egyik szereplő. És mennyire igaza van! Az emberek megnyílnak az őszinte érdeklődő előtt, és elmondják féltett titkaikat is. De ítélkezni vagy megítélni? Azt már mindenki másként teszi. Megelégedve láttam, hogy a fotográfus végigmegy a saját útján, és érdeklődéssel meghallgatja a bűnösnek vélt asszonyt, hogy megismerhesse az ő igazságát is. Így alakulhat ki benne a teljes kép, ami sokkal összetettebb, árnyaltabb, mintha beérte volna a felületes híreszteléssel... Végezetül még egy fotó is készül a „bűnös” asszonyról és új élettársáról. A filmben megfogalmazódik a retusőr véleménye is: „A művész mint ember az emberért működik. Amit a művészet ad az embernek, az legyen megragadó és kellemes, megnyugtató és közérthető.” A fotós ezzel szemben az igazságot választja, még akkor is, ha az nem megnyugtató és nem is kellemes.

Egyszóval, Kedves Néném, ez jutott eszembe aznap reggel, és megpróbáltam az üvegecskékkel is megteremtteni ezt a hangulatot, családi és esküvői képekkel és azokkal a régi fotókkal, amelyek gyerekeket, pletykáló vénasszonyokat és táncoló fiatalokat ábrázolnak.

A többi kis üveglény csendben, megértően nézte mindezt, és várta, mikor jutnak ők is szerephez. Így kezdtem összebarátkozni az üvegeimmel, akik igazi jó partnerek. Főlegesen nem beszélnek, de értésemre adják nemtetszésüket, ha valamit nem jól csinállok. Nincsenek személyiségi jogaik, ami napjainkban megnehezíti az emberek fotografálását. Ha a jogszabályt be szeretném tartani, és még fotózás előtt írásos engedélyt kérek az alanytól, elvesz a spontaneitás, helyette pózolás és modorosság, kimódolt szereplés következik. Ezt meg én nem tartom célszerűnek.

Biztosan van erre is megoldás, de amíg ezt megtalálom, addig is sikerült felfedeznem az üvegekben rejlő emberi tulajdonságokat, és azonnal elkezdett bizseregni valami bennem. Kitaláltam különböző helyzeteket, és kezdtem a műtermemben kialakítani a beállításokat. Először felraktam az alanyaimat, aztán kezdtem beállítani a fényeket. Így kezdődött az alkotási folyamat, amikor apró változtatásokkal különböző hangulatokat és üzeneteket hoztam létre. Érdekesen alakultak a dolgok, mert munka közben adódtak olyan helyzetek, amikre addig nem is gondoltam. A fény és az árnyék komoly képalkotó szerepet kapott. Megsejtettem azt a különleges rácsodálkozást, amit Brassai érezhetett a párizsi éjszakában. És megéreztem egy munkamódszer lehetőségeit, amelyet addig nem vagy csak ritkán használtam. El lehet kezdeni tervezgetni a képeket, és máris formálódóban van az új projekt.

Igaz, hogy ezt a „projekt” kifejezést nem szeretem, mostanig sikerült is elkerülnöm. Most is csak véletlenül csúszott ide. Azt azért látom, ha az ember el akar valamit érni, akkor az ilyen és ehhez hasonló divatos kifejezések nem kerülhetők el, csak éppen fel kéne használni a mögöttük rejtőző módszert. Sok mindent megtapasztaltam az utóbbi években a fotográfia terén, és rájöttem, hogy a huszonöt éves lemaradást nem tudom behozni. Ez az a huszonöt év, amit egyéb dolgokkal töltöttem, nem pedig fotográfiával. Ez alatt az idő alatt kellett volna megismerkednem a befolyásos emberekkel, „tetszik, nem tetszik”

barátságokat kellett volna kötnöm, és akkor talán befogadott volna a szakma. Így azonban magányosként vagyok kénytelen alkotni. Igaz, hogy furcsa természetem van, azt hiszem, általában egyéni a véleményem, sokszor ellentétes a fősodorral. Ráadásul nyíltan meg is szoktam mondani.

Persze ezt igyekszem minél finomabban, minél tapintatosabban tenni, de ez nem mindig sikerül, és az ilyesmit a pályatársak nem veszik jó néven. Sokáig kerestem a szakmai társaságot, és egy adott pillanatban ráébredtem, hogy nem ők az én közönségem, nem nekik alkotok.

Érdekes módon több érző és gondolkodó ember, akinek csak befogadóként van köze a fotográfiához, érti a képeimet, és egyet is ért a gondolataimmal. De ha nem ért egyet, akkor is meg tudjuk vitatni. Ilyen módon érvelhetek és megérthetem a másik ember gondolatait. Az ilyen vitából csak nyereség születhet. Mindketten okulunk egymás érveléséből, gondolataiból. Az olyan kritikát viszont nem kedvelem, amikor csak annyit mond valaki, hogy ez a kép rossz vagy jó. Szeretem tudni, hogy miért. Egyszer egy újságíró ismerősöm nagyon megsértődött, mert amikor pár képemre azt mondta, hogy pocsek, én megkérdeztem az iskolában tanult kifejezéssel: „Jó, jó, de miért?” Ő pedig nem adott elfogadható választ.

Pedig olyan egyszerű ez, mint amikor az ember a főzőműsort nézi a Paprika tévében. Jön Mary Berry, és azt mondja, hogy túlsütötted, vagy nem elég roppanós, vagy hiányzik belőle valamilyen fűszer, de azért mutatós. Hát én valahogy így képzelem el a kritikát. Egy igazi mester meg tudja mondani, hogy egy munka miért jó vagy nem jó, és szerencsés esetben meg is tudja csinálni. Sajnos ez inkább csak a mesterszakácsokra jellemző, a fotókritikusokra kevésbé. Pedig én csak tanulni szeretnék az okosabbaktól. Mégsem panaszkodom, mert volt részem igazán jó tanárban az egyetemi éveim alatt, akivel napokig vitáztunk egy-egy képen. Kár, hogy elmúltak azok a régi szép idők. Amikor még mindnyájan fiatalabbak voltunk...

Mára búcsúzom, Kedves Néném. Várom az észrevételeidet és a véleményedet a mellékelten küldött képekről.

Sok szeretettel ölellek,
Öcséd

Kedves Öcsém!

Nemrég kaptam meg a leveledet. Azzal az érdeklődéssel olvastam, amellyel nézegettem a képeket is. Számomra újdonság ez a fajta megközelítése a fotográfiai témának. Tőled eddig ilyen jellegű képeket nem láttam, de érzem a szándékodat és annak képi megjelenítését. Ráismertem nagyszüleid közös fényképére. Gondolatébresztő és emlékezésre készítő volt, ahogy ott áll a két kis üveg a sötét háttér előtt. Éreztem, hogy bensőséges hangulat lengi be az egész szobát, amely nem is szoba, inkább egy meghatározatlan tér. De az is lehet, hogy ez a hangulat az én szobámat töltötte be a képed láttán. Jó érzés volt.

És jó érzés volt a három nővér látványa is. Arra ösztönzött, hogy továbbgondoljam a történetüket, vagy inkább kitaláljam, amit mesélni szeretnének. A sok kis fény-árnyék játék megannyi gondolatként röpködött bennem. Aztán megláttam azt a sok kis üveget a csoportképen, és azonnal a dédszüleid aranylakodalmi családi képe jutott eszembe. Tudod, az a kép, ami ott lógott a nagyszüleid ebédlőjében. A képen csak a szűk család látható. Középen ül a két öreg, körülöttük a tizenkét gyerekük, ki-ki a házastársával, az első sorban meg az unokák és dédunokák. Mindenki a legszebb ünneplőruhájában, édesanyád és nagybátyád matrózblúzban, ahogy az jól nevelt gyerekekhez illik. A résztvevők négy sorban vannak elrendezve, a fejük felett egy széles szalagon virágból kirakott évszám, 1885–1935. Igazi korabeli fényképészeti mestermunka.

Emlékszel, amikor ti kisgyerekek voltatok, ebéd előtt, amíg vártuk a levest, mindig számolgattuk a fejeket a képen? És mindig vitatéma volt, hogy 35 vagy 36 fej van-e rajta. A családi legenda szerint az egyik lány elvált a képen is szereplő férjétől, és később mindenkinek küldött az új férjéről egy fotót, azzal a kéréssel, hogy ollóval cseréljék ki a képen is az új családtagot. Nagyapád a kérést megtagadta, mondván, hogy a fotó, az dokumentum, és nem szabad utólag változtatni rajta. És mennyire igaza volt! Abban az időben más volt az értéke és a társadalmi súlya egy fényképnek. A pletykáló falusi néniket bemutató fotók tetszettek, de a játszadozó gyerekek és a táncoló fiatalok is kifejezőek.